

Ks. Kazimierz Dola

Uniwersytet Opolski
Wydział Teologiczny

NIEDOSZŁA FUNDACJA KLASZTORU FRANCISZKANÓW REFORMATÓW W OLEŚNIE

Biskup Karol Ferdynanda Waza, ordynariusz diecezji wrocławskiej w latach 1625–1655, 4 marca 1652 roku udzielił franciszkanom reformatom prowincji małopolskiej zezwolenia na osiedlenie się na Górze św. Jerzego zwanej Chełmem, na terenie parafii Leśnica koło Strzelec Opolskich. Upłynęło jednak jeszcze kilka lat, zanim reformaci tam się osiedlili, a był to rezultat prawie trzydziestoletnich uporczywych starań hrabiego Melchiora Ferdynanda Gaszyny¹. Okolicznością, która ostatecznie zaważyła na decyzji władz zakonnych o wysłaniu braci na górę Chełm, była jednak wojna szwedzko-polska i najazd na ziemie polskie wojsk siedmiogrodzkich Jerzego Rakoczego, który nastąpił bezpośrednio po niej. Miaowicie z dziesięciu klasztorów polskich reformatów zniszczenia w czasie tych wojen uniknęły tylko dwa: Wieliczka i Gliwice, w których bracia znaleźli schronienie – w Gliwicach około 60 z nich². Pod koniec października 1655 roku przybyła więc z Gliwic na Górę Chełmską pierwsza 22-osobowa grupa braci, w tym 12 kleryków. Staraniem fundatora hrabiego Gaszyny 1 stycznia 1656 roku otwarcie nowej placówki potwierdził przełożony generalny zakonu, a 16 lipca 1656 roku

¹ Jego biogram zob. J. Respondek, *Polska Cerekiew. Dzieje parafii i życia religijnego*, Polska Cerekiew 1999, s. 110 n. i tablica genealogiczna w aneksie. Był synem Melchiora Boromeusza Gaszyny (zm. 1621), po którym odziedziczył Olesno i Wojciechów, a w 1637 r. nabył wieś Porębą razem z Górą Chełmską – św. Anny; zmarł w 1665 r.

² Zob. G.A. Wiśniowski, *Reformaci na Górze świętej Anny w latach 1656-1810*, w: *Pod płaszczykiem św. Anny. Materiały z konferencji historycznej z okazji 350-lecia przybycia franciszkanów na Górę Świętej Anny 1656–2006*, Wrocław 2007, s. 21 n.

uczynił to król polski Jan Kazimierz na zamku w Głogówku. Tak więc 6 sierpnia tegoż roku wikariusz generalny diecezji wrocławskiej Sebastian Rostock mógł przekazać symbolicznie klucze od kościołka św. Anny pierwszemu przełożonemu o. Franciszkowi Rychłowskiemu³.

Rok później, we wrześniu 1657 roku, zgłosił swoje żale i pretensje do polskich współbraci zarząd czeskiej prowincji reformatów⁴. Góra św. Anny, pisali czescy reformaci, leży na terenie księstwa opolskiego, którego terytorium przynależy do ich prowincji, a fakt, że wskutek zniszczenia klasztorów polskich kilkudziesięciu braci znalazło się bez dachu nad głową, nie jest wystarczającym uzasadnieniem objęcia na Śląsku fundacji, bo bracia mogą przecież przejść do prowincji czeskiej. Odpowiedź małopolskiej kapituły prowincjalnej ze stycznia 1658 roku jest po części tłumaczeniem, że uczyniono to po długim wahaniu i po starannym namyśle, wskutek natarczywych nalegań fundatora i to za zgodą zarówno władz diecezjalnych, jak i najwyższych zakonnych, ale jednocześnie wyrażono na kapitule gotowość poddania się rozstrzygnięciu przełożonych: czy mają pozostać, czy też opuścić Górę Chełmską. Prowincja czeska apelowała jeszcze do cesarza i przedstawiała sprawę na kapitule generalnej w Toledo w 1658 roku, ale bez korzystnego dla siebie rozstrzygnięcia⁵. Klasztor na Górze św. Anny do końca, tzn. do sekularyzacji w 1810 roku, pozostał przy prowincji małopolskiej.

W tym kontekście należy zapewne umieścić zamierzenia hrabiego Melchiora Ferdynanda ufundowania drugiego klasztoru reformatów na Górnym Śląsku – w Oleśnie, które było jego miastem dziedzicznym. Z propozycją przysłania konwentu zakonników do klasztoru, który zamierzał tam wybudować, zwrócił się do czeskiej prowincji reformatów⁶. Rozmowy na ten temat podjął hrabia Melchior,

³ Por. Chr. Reisch, *Historia Góry Świętej Anny na Górnym Śląsku*, Wrocław 1910–2006, s. 51–57; C. Bolczyk, *St. Annaberg. Kurze Geschichte des berühmten Wallfahrtsortes im Herzen Oberschlesiens*, Breslau 1937, s. 59–63; dokumenty polskie lub w tłumaczeniu na język polski przytacza E.S. Pollok, *Góra Świętej Anny śląska świętość oraz historia rodu von Gaschin fundatorów kościoła, klasztoru i kalwarii*, b.m.w. 2000, s. 45–55.

⁴ Por. G.A. Wiśniowski, *Reformaci na Górze świętej Anny...*, s. 22.

⁵ Zob. Chr. Reisch, *Historia Góry świętej Anny...*, s. 60 n.

⁶ Dokumentacja znajduje się w Archiwum Państwowym w Pradze: Státní ústřední archiv v Praze, fond ŘF-Praha 3064: *Olesno* i ogranicza się do trzech krótkich listów z 1662 r.: dwa oficjała wrocławskiego ks. Ignacego Ferdynanda Richtera pisane we Wrocławiu, jeden skierowany do gwardiana klasztoru w Nysie na Starym Mieście („ad rosas”) i drugi do prowincjała reformatów czeskich oraz jeden list hrabiego Melchiora Ferdynanda von Gaschina skierowany do tegoż prowincjała: 1. „Admodum Rdo in Christo Patri Fratri N.N. ordinis S. Francisci Strict. observantiae Guardiano ad rosas Nissae. Patri et Amico observando. Nissam”, dopisek inną ręką: „Ratione Conventus Rosenbergensis”, podpisany Vratislaviae 25.Aug.1662 *Amicus Addictissimus Ignat. Ferd. Richter, officialis*; 2. „Admodum Reverendo in Christo Patri F. Bernardino Latke, ord. Frum Min. Ministro Bohemiae, patri et Amico Observando” z dopiskiem innym pismem: „Nouam Domum” i „Ratione Conventus Rosenbergensis” podpisany Vratislaviae 24.Oct.1662 *Servus addictissimus Ignatius Ferd. Richter*; 3. „Admodum Reverendo in Christo Patri Joanni Jacobo ab Alsano Ordinis Fratrum Minorum Reformatum Provinciali et Visitori Generali pateant” z dopiskiem inną ręką: „Illmus Dns Comes á Gaschin Praeses Camerae Silesiae petit ut suscipiamus Conventum Rosenbergensensem, quem ipse

wówczas prezes cesarskiej kamery śląskiej i namiestnik księstwa, jak się wydaje, na wiosnę 1662 roku w Kurii Biskupiej we Wrocławiu. Trzy listy zachowane w Archiwum Państwowym w Pradze dają nam tylko bardzo fragmentaryczny wgląd w przebieg starań wokół fundacji klasztoru.

25 sierpnia 1662 roku wrocławski oficjał i wikariusz generalny, kanonik nyski i katedralny, ks. Ignacy Ferdynand Richter zwrócił się z tą sprawą do niewymienionego z imienia gwardiana klasztoru reformatów „ad rosas” w Nysie: nie wie, w którym klasztorze jest obecnie prowincjał i prokurator generalny, a usilnie na niego nalega („non modice urgear”) hrabia von Gaschin, który „na dniach” oczekuje decyzji prowincjała w sprawie fundacji klasztoru w Oleśnie: czy chce ją przyjąć i obsadzać odpowiednimi ludźmi, tzn. takimi, którzy zarówno teraz, jak i w przyszłości byłoby w stanie wypełniać kult Boży dla ludności polskiej („hominibus polonis”), która tam mieszka; dziwi się tak wielkiej zwłoce, co może zaszkodzić całej sprawie; jeśliby odpowiedź była odmowna, to może by ojcowie z Polski podjęli zaproszenie pana hrabiego. Wynikałoby z tego listu, że hrabia nawiązał już wcześniej kontakt z reformatami i oczekiwał ich odpowiedzi.

Drugi list wikariusza generalnego księdza Richtera z datą 24 października 1662 roku skierowany jest już do prowincjała ojca Bernardyna Lattke („Patri et Amico”). Jest odpowiedzią na dwa otrzymane listy, opóźnioną, bo, tłumaczy, zmogła go choroba. Znajduje w nich, pisze, „krzyżyk” (crucula) – trudny do rozstrzygnięcia problem: prośba i życzenie hrabiego objęcia przez reformatów klasztoru w Oleśnie „oppidum Rosenberg”. Ze swej strony akceptuje propozycję i w miarę swoich sił i możliwości będzie ją wspierał, a do hrabiego zwrócił się również z prośbą, aby na piśmie, bezpośrednio prowincjałowi przedstawił swoją gotowość ufundowania klasztoru w Oleśnie, i by uczynił to możliwie prędko.

Trzeci zachowany list z 16 listopada 1662 roku jest właśnie „podaniem” hrabiego Melchiora Ferdynanda von Gaschin skierowanym do prowincjała reformatów, w którym potwierdza wolę zbudowania klasztoru w swoim mieście Oleśnie, jeśli tylko reformaci wyrażą gotowość objęcia tej placówki, i w którym powtarza żądanie, aby bracia znali języki niemiecki i polski, i to nie tylko ci, którzy znajdują się w pierwszym zespole zakonników, ale także na przyszłość, pod warunkiem utrzymania tego klasztoru. Może właśnie ten postulat wikariusz generalny uznał za „crucula”, bo czeska prowincja nie miała do dyspozycji ludzi, którzy znaliby język polski⁷. Nie znamy odpowiedzi ojca prowincjała, czy była odmowna, czy

vult ibidem aedificare petit autem inibi habere Patres Polonici et Germanici idiomatis” podpisany Vratislaviae 15. Nov. 1662 *Melch. Ferd. Comes de. Gaschin*. Ignacy Ferdynand Richter wywodzący się z Olbersdorf (Město Albrechtice na północny zachód od Opawy) po nauce i studiach w szkołach i kolegiach jezuickich (Ołomuniec, Praga, Nysa, Collegium Germanicum w Rzymie) został w 1653 r. kanonikiem nyskim i wrocławskim katedralnym; w 1661 r. biskup Leopold Wilhelm Habsburg mianował go oficjałem i wikariuszem generalnym; zmarł w 1667 r. Zob. J. Jungnitz, *Die Breslauer Germaniker*, Breslau 1906, s. 163–166.

⁷ Dopiero z biegiem lat znaleźli się ojcowie znający język polski, bo kiedy w 1806 r. wrocławski wikariat generalny zwrócił się do opatów i prowincjałów z apelem, aby oddelegowali do duszpasterstwa

też śmierć hrabiego Melchiora von Gaschin w 1665 roku przeszkodziła realizacji starań, a jedynie z dalszego biegu wydarzeń wiemy, że klasztor franciszkański w Oleśnie nie powstał. Może archiwa polskiej prowincji reformatów kryją listy, które dopowiedziałyby słowo do tej opowieści.

DIE NICHT ZUSTANDE GEKOMMENE FUNDATION EINES FRANZISKANERKLOSTERS IN ROSENBERG

Zusammenfassung

1655 bezogen die Franziskaner–Reformaten aus Gleiwitz (polnische Ordensprovinz) das vom Grafen Melchior Ferdinand von Gaschin neu gegründete Kloster am St. Anna-berg. 1662 wollte derselbe auch ein Kloster in Rosenberg bauen. Er wendete sich an den Vorstand der Böhmisches Provinz das künftige Kloster zu übernehmen. Verlangte aber, dass die Patres sowohl der deutschen, wie auch der polnischen Sprache mächtig sind um auch den polnisch sprechenden Einwohnern den Gottesdienst zu verrichten. Die Antwort des Provinzials ist nicht bekannt, das Kloster wurde nicht gegründet.

THE UNREALIZED FOUNDATION OF THE FRANCISCANS–REFORMERS MONASTERY IN OLESNO

Summary

In 1655 the monastery on St. Anna Mountain, founded by Count Melchior Ferdynand Gaszyna, was taken over by Franciscans–Reformers from Gliwice (the Polish province). In 1662 the Count was also prepared to found the monastery in Olesno and he addressed the administrators of Czech province with a request that the Reformers take over the monastery. The condition was posed that the monastery should be always governed by the priests who speak both German and Polish languages so that Mass could also be said for the Polish congregation. The reply of the provincial has not been known, the monastery has never been founded.

Słowa kluczowe: Franciszkanie, Olesno

Keywords: Franciscans, Olesno

parafialnego kapłanów, zwłaszcza takich, którzy znaliby język polski, prowincjał reformatów musiał odpowiedzieć, że w dziesięciu klasztorach ma zaledwie 57 kapłanów, a znający język polski są nieodzowni w Namysłowie, Raciborzu, a po części także w Głubczycach (Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, sygn. VI B 1/c, nlb.).